

Türkiye’de Halk Kütüphanelerine İlişkin Güncel Sorunlar Üzerine Bir Rapor- 2009*

*Report on Current Issues Concerning Public Libraries in Turkey - 2009***

Bülent Yılmaz***

Öz

2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanına gönderilen bu rapor Türkiye’deki halk kütüphanelerine ilişkin güncel sorunlara yönelik kişisel görüşleri içermektedir. Halk kütüphaneleri ile ilgili güncel sorunlar; ulusal bir halk kütüphanesi politikası eksikliği, halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devri konusundaki yaklaşım ve halk kütüphanecilerinin teknik hizmetlere geçişi ile ilgili durumdur.

Anahtar Sözcükler: Güncel sorunlar; halk kütüphaneleri.

Abstract

This report which was sent to the Minister of Culture and Tourism in 2009 includes individual opinions about the problems of Turkish public libraries. Main problems related to Turkish public libraries are lack of a national policy on public libraries; transferring of public libraries from Ministry of Culture and Tourism to the local authorities and the situation of public librarians connecting their permanent position in technical services.

Keywords: Current issues; public libraries.

Sayın Bakan,

Yıllardır aşılamayan geleneksel sorunların yanı sıra, kanımca son birkaç yıldır Türkiye’de halk kütüphanelerine ilişkin olarak öne çıkan, sıklıkla tartışılan ve çoğu zaman özellikle halk kütüphanecilerini endişelendiren güncel sorunların başlıcalarına dikkat çekmek isterim:

1. Ulusal halk kütüphanesi politikası yokluğu ve bu politika yokluğunun kütüphaneleri ve kütüphanecileri kendi toplumumuzdan ve dünya halk kütüphaneciliğinden giderek uzaklaştırması.
2. Halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devri konusundaki tehlikeli ve bulanık süreç.
3. Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin “Teknik Hizmetler Kadrosuna” geçirilmesi konusunda Bakanlığın yeterince ilgili ve sürekli olamayan tutumu.

Bilginin ticari bir mal/meta olduğu, bilgiye erişimde toplumsal kesimler için adına “dijital uçurum” denilen bir eşitsizliğin ortaya bir sorun olarak çıkmaya başladığı, bilgi ve onun ücretsiz ve demokrat sağlayıcılarından halk kütüphanelerinin işlevlerinin yeniden tanımlandığı

* 11.12.2009 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Ertuğrul Günay ve kütüphanelerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Sayın Şenay Başer’e iletilen kişisel rapor.

** Personal report submitted on 11.12.2009 to Mr. Ertuğrul Günay, Minister of Culture and Tourism and Ms. Şenay Başer, Deputy Undersecretary for libraries.

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. e-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr

bir dünyada gelişmiş ülkeler çağdaş halk kütüphanesi politikaları oluşturup uygulamayı sürdürmektedirler. Bu süreçte sözü edilen ülkelerdeki halk kütüphanelerinin dijital uçuruma köprü olma, toplumu bunun için bilgi okuryazarı kılma ve yerel kültürü dijitalleştirerek insanlığın kültürel mirasını koruma ve bütün dünyanın kullanımına açma ve bütün bunları kısa, orta ve uzun vadeli politikalar temelinde yapma çabası içinde oldukları söylenebilir. Bilindiği üzere, bir konuda politikanın varlığı o konuda tanımlanmış somut amaçlar/hedefler ve bu hedefleri gerçekleştirecek stratejiler, planlar ve programlar anlamına gelmektedir. Bir politika temelinde gerçekleştirilmeyen çabalar genellikle dağınık, tutarsız, geçici, verimsiz, çağını yakalayamayan, sorunları kalıcı biçimde çözemeyen ve kurumsallaşamayan günlük uğraşlar olmaktan öteye gidememektedir. Açıkça sormak gerekirse,

- a. Türkiye, halk kütüphaneleri konusunda gelecek 5-10-20 yıla nasıl hazırlanmaktadır? Daha açıkçası böylesi bir hazırlık anlayışına ve kaygısına sahip midir? Eğer değilse, tıpkı Sanayi Devrimi'ni olduğu gibi bilgi toplumunu da en azından halk kütüphaneleri alanında kaçırmayacak mıdır?
- b. Bilgi toplumunun temel kuruluşları arasında sayılan halk kütüphaneleri Türkiye'de politikasızlık nedeniyle, deyim yerindeyse, karanlıkta yol mu almaktadır?
- c. Kendilerine varlık kazandıran bir yasaya hala sahip olamayan, 12 Eylül ürünü 30-40 yıllık yönetmeliklerde yasal dayanaklar bulmaya çalışan halk kütüphaneleri çağdaş işlevlerini nasıl yerine getirebilir?

Aydınlanma döneminin ürünleri olan halk kütüphanelerinin gelişim düzeyi bir toplumun aklıyla yaşamasının ve aydınlığının göstergesidir. Ulusal hedef olarak koyduğumuz Avrupa Birliği sürecine bu alanda çok uzak olduğumuz açıktır. Ortalama %25'inin halk kütüphanelerine üye olduğu bir topluluğa, %1'e ulaşmayan üye oranımızla nasıl gireceğiz? Bizi güvensizliğe iten böyle bir kompleksi aşmamız zorunludur.

Sayın Bakan,

Halk kütüphaneleri Türkiye'de çok önemli bir eşiğin önündedir: Ya bilgi toplumunun kurumları olacaklar ya da giderek sönen, işlevsizleşen, yok olan kültür kurumları olacaklardır. Bunun arası gerçekten olmayacaktır. Tarih, sizi tenzih ederek söylüyorum, sanırım bizleri 2000'li yılların başında halk kütüphaneleri alanında geleceğe yeterince duyarlılık ve bilinçle bakamamış, geleceğe hazırlık yapmamış aydınlar olarak yazabilecektir. Geleceğin halk kütüphanecileri bizi bunun için suçlayacaktır.

Sayın Bakan,

Somut olarak söylemek gerekirse,

Türkiye çağdaş bir halk kütüphanesi politikası oluşturmak zorundadır. Halk kütüphanesinin ve kütüphanecisinin doğru tanımlandığı ve işlevlerinin belirlendiği böylesi bir politika ile bu alanda dünyadaki gelişmeleri dikkate alan ve ülkemiz gerçeklerine dayalı kısa, orta ve uzun vadeli hedefler, bu hedeflere ulaştıracak doğru stratejiler, planlar ve programlar geliştirmelidir. Sözünü ettiğimiz bu politika hazırlama süreci son derece

profesyonelce ve sonuç alıcı biçimde gerçekleştirilmelidir.

Raporumun girişinde başlık olarak dikkat çektiğimiz diğer iki sorun da aslında bu ilk sorunun yansımalarından başka bir şey değildir.

Halk kütüphanelerinin yerel kuruluşlar oldukları ve bu nedenle Dünya’da yerel yönetimlerin sorumluluğunda hizmet verdikleri doğrudur. Ancak onların gelişmiş olmalarının ve nitelikli hizmet vermelerinin bu nedenden, yani yerel yönetimlere bağlı çalıştıklarından kaynaklandığını söylemek bilimsel olarak olanaklı değildir. Bildiğiniz üzere, Türkiye’de Batı ölçüsünde gelişmiş ve oturmuş bir yerel yönetim yapısı henüz mevcut değildir. Akıllı ve çağdaş yönetim yapısının temel yönelimi olmakla birlikte, öz kaynakları toplam bütçelerinin hala %30’larını sağlayabilen Türk yerel yönetimlerinin, halk kütüphanesi hizmetlerini bugünkü sistemden daha iyi verebileceklerini düşünmek yanlıştır. Ancak gelişmiş yerel yönetim yapılarının olduğu yerlerde halk kütüphanesi hizmetleri gelişmiştir.

Türkiye’de son 2-3 yıldır halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devredilmesi yönünde TBMM Komisyonuna kadar giden çabaların süregeldiği bilinmektedir. Bu konudaki çabalar zaman zaman hızlanmakta ve bazen durmaktadır.

Sayın Bakan,

Kuramsal olarak halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere bağlı hizmet vermesini doğru bulmakla birlikte, Türkiye’de bugünkü yerel yönetim yapısında ve mevcut halk kütüphanesi mevzuatı ve diğer bağlayıcı mevzuatla halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devredilmesinin çok ciddi ve onarılamaz bir yanlışlık olacağını söyleyebilirim. Böylesi bir değişim halk kütüphanelerinin büyük ölçüde sonu olacaktır.

Çünkü;

1. Halk kütüphanesi hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından hangi ilkeler çerçevesinde organize edileceğini açıklayan mevzuat yoktur. Dolayısıyla bu haliyle, yani TBMM’den geçirilecek bir değişiklik maddesi ile halk kütüphanelerini devralacak yerel yönetimler buna hazır da değildir, istekli de görünmemektedirler.
2. Değişikliğin yaşama geçirilmesiyle, büyük ölçüde yerel yöneticilerin kişisel duyarlılıklarına bağlı olarak halk kütüphanesi hizmetleri bazı yerlerde gelişme gösterebilir. Ancak il ve ilçelerin çok büyük bölümünde halk kütüphanesi hizmetleri bugünkü yapısının ve düzeyinin dahi gerisine düşecektir. Ayrıca, halk kütüphaneleri arasında büyük gelişmişlik farkları ortaya çıkacaktır.
3. Yerel yönetimler politik getirisi olmadığı düşüncesiyle kütüphane hizmetlerine yeterli finansal kaynak ayırmayacaktır.
4. Halk kütüphaneleri hemen her konuda güncel kısır politikaların etkisi altına girecektir.
5. Halk kütüphanesi binaları, kaynakları ve personeli başka amaçlarla kullanılabilir.
6. Halk kütüphanelerine kaynak/materyal seçimi yerel yönetimlerin politik yaklaşımlarına bağlı olacaktır.

7. Bütün bunların ötesinde, birçok yerde halk kütüphaneleri tıpkı bugün Bakanlık tarafından belediyelere devredilen kütüphanelerde olduğu gibi kapatılacaktır.

Bu konuda tarafımdan yönetilmiş bir yüksek lisans tezi (Özden 2008) verileri Türkiye'deki halk kütüphanecilerinin de bu düşünceleri taşıdıklarını göstermektedir.

Bunun dışında, bir ara çözüm gibi düşünüldüğü anlaşılan Bakanlığa il halk kütüphanelerinin ve bazı ilçe halk kütüphanelerinin öze idarelere ve diğerlerinin belediyelere bağlanması gibi bir yaklaşım ise temelde yanlıştır ve büyük karmaşaya yol açacaktır. Kütüphanecilerimizi en çok endişelendiren gelişmelerden birisi de budur. Gerek yönetsel gerekse teknik olarak tam bir karmaşa anlamına gelen böylesi bir düzenleme düşüncesinden hemen vazgeçilmelidir.

Bu durumda bizim konuya ilişkin yaklaşımımızı özetleyen önerilerimiz şunlardır:

Halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devredilebilmesi için,

1. Bazı halk kütüphanelerinin özel idarelere bazılarının belediyelere verilmesi uygulaması hiçbir biçimde düşünülmemelidir. Bu halk kütüphaneleri için yönetsel ve teknik karmaşa yaratacaktır.
2. Gerekli yasal altyapı (mevzuat) mutlaka çıkarılmalıdır. Olanaklıysa yasa ya da şimdilik yönetmeliklerle halk kütüphaneleri ve kütüphanecileri için hukuksal güvence sağlanmalıdır. Bu mevzuat halk kütüphanelerinin kapatılmayacağı, binalarının başka amaçlarla kullanılmayacağı, halk kütüphanesi hizmetlerine yerel yönetim bütçesinden belirli oranda pay ayrılacağı, kütüphaneye merkezi sistemle (KPSS) personel alınacağı, kütüphaneye kaynak seçiminin mesleki ölçütlere göre kütüphaneciler tarafından yapılacağı, kütüphane personelinin başka işlerle görevlendirilemeyeceği gibi noktaları içermelidir.
3. Genel müdürlük merkezi birim olarak yeniden organize edilmelidir. Organize edilmiş haliyle Genel Müdürlük ulusal düzeyde mevzuat yaratma, politika oluşturma, strateji geliştirme, standartlar üretme, teknik, yönetsel ve hukuksal denetim yapma, kütüphaneler arası eşgüdümü sağlama, hizmet içi eğitim verme, bölgesel danışma birimleri kurma gibi yeni işlevlere sahip olmalıdır.
4. Devir süreci profesyonel bir danışma komitesi yardımıyla iyi planlanmalı, saydam olmalı, bir protokol ve ardından pilot uygulamalar ile denetimli biçimde gerçekleştirilmelidir.
5. Bu süreçte halk kütüphanecilerinin özlük haklarına yönelik kayıplar olmamalı, onların sürece ilişkin her türlü haklı kaygıları dikkate alınmalı ve giderilmelidir.

Yukarıda sıralanan koşullar sağlanmadığı sürece halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devri gerçekleştirilmemelidir.

Sayın Bakan,

Bir diğer güncel konu da bildiğiniz üzere halk kütüphanecileri için başlatılan "Teknik Hizmetler Kadrosuna" geçiş sürecidir. Türkiye'deki halk kütüphanecileri 40-50 yıla yakın

bir süredir özlük haklarını geliştirmek için uğraşmaktadırlar. Bu çaba içinde teknik hizmetler kadrosu, onlar için, deyim yerindeyse, “tarihsel bir mücadele” niteliği taşımaktadır. Kültür Bakanlığının diğer bazı personel grupları için bu yönde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararının kapsamına kütüphanecilerin alınmaması onları haklı olarak ciddi biçimde üzmüştür. Bu nedenle doğrudan kütüphanecilere yönelik ve Türk bütçe ve personel yapısı içinde düşünülebilecek çözüm yollarından birisi olarak teknik hizmetlere ilişkin çalışmalar geçen yılın başlarında kapsamlı bir bilimsel gerekçe ile Bakanlığınız aracılığıyla YÖK’e iletilmiş, konu oradan Üniversiteler Arası Kurul’a gitmiştir. Kurul’un ilgili Komisyonu sorunun sadece kütüphaneciler için ele alınamayacağı gerekçesiyle (oysa daha önce sözü edilen diğer grup için alınmıştı!) konuyu görüşmeyi reddetmiş ve YÖK’e talepleri olan diğer grupları da kapsayacak biçimde konunun uzmanlardan kurulu özel bir komisyon tarafından değerlendirilmesini önermişti. Daha sonra mesleki Derneğimiz çerçevesinde ve ayrıca kişisel olarak yürüttüğümüz çabalarımız durumda somut bir değişiklik yaratamamıştır. **Bugün gelinen noktada, konunun Bakanlığınız tarafından sahiplenilmesi, bu konudaki kararlılığınız ve duyarlılığınızın en üst düzeyde, mümkünse ve uygun görürseniz tarafınızdan YÖK’e hissettirilmesi ve sürecin hareketlendirilmesi sonuç alma açısından büyük önem taşımaktadır.** Aslında kütüphaneciler bu konudaki duyarlılığınızın farkındadırlar ve sizi bu konuda bir şans olarak görmektedirler. Kütüphanecilerin sizden bu konudaki beklentileri çok fazladır ve bu, daha önce bu yöndeki Bakanlar Kurulu kararına dahil edilmedikleri için haksızlığa uğradıkları düşüncesinden de kaynaklanmaktadır.

Kütüphanecilerin bu tarihsel mağduriyetlerinin giderilmesinde süreci hareketlendirme anlamında göstereceğiniz duyarlılık, onların mesleki kimliklerini güçlendirecek ve iş verimliliklerini yükselteceklerdir. Bu konuda Genel Müdürlük düzeyindeki çabaların yetersiz olmak yanı sıra etkili de olamayacağı sürecin bugünkü noktaya gelişinden anlaşılması görünmektedir.

Sayın Bakan,

Kısaca belirtmek gerekirse, kütüphanecilerin “Teknik Hizmetler Kadrosuna” geçirilmeleri süreci Bakanlığınızın sonuç alıcı duyarlılığını ve çabalarını beklemektedir. Bu konuda sorumluluklarımızı işbirliği anlayışı içinde yerine getirmeye her zaman hazır olduğumuzu bilmenizi isteriz. Sorumluluğumuzu dijital kültüre ve kütüphanelere giden bir dünyada bizim hala sözlü kültürün sorunlarını tartışıyor olmamızdan duyduğumuz kaygının da biçimlendirdiğini söyleyebiliriz.

Halk kütüphanelerine ilişkin dile getirilebilecek daha pek çok sorun bulunduğu açıktır. Ancak biz gündemde olan birkaç soruna ilişkin görüşlerimizi aktarmak istedik.

Raporumuzda dile getirmeye çalıştıklarımıza ilişkin ilgi ve duyarlılığınızdan emin olarak işlerinizde kolaylıklar diler, saygılar sunarız.